

ენათა შეპირისპირება და თარგმანის პრობლემატიკა
(გერმანული და ქართული ენების მასალაზე)

ელისო ქორიძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

E:mail:elisso.koridse@gmail.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2022.817>

ენათა შეპირისპირებითი კვლევა მოიცავს როგორც თეორიულ, ასევე გამოყენებით ასპექტებს. შეუძლებელია ენის შესწავლა სააზროვნო პროცესების, საზოგადოებრივ ცხოვრებაში მიმდინარე ცვლილებების, ახალი ტექნოლოგიების გათვალისწინების გარეშე. მრავალენოვნება და მასთან დაკავშირებული პრობლემატიკა არასოდეს ყოფილა ისე აქტუალური, როგორც დღეს. საზოგადოებრივი წყობის სტრუქტურაში გაჩნდა ახალი ცნება - **მულტიკულტურული საზოგადოება**. პედაგოგიკის და ინტერკულტურული სოციალიზაციის პროფესორი გეორგ აუერნჰაიმერი თავის წიგნში **Einführung in die interkulturelle Pädagogik** წარმოადგენს მულტიკულტურული საზოგადოების შექმნის 3 ძირითად მიზეზს:

1) შიდასაზოგადოებრივი, ანუ მიგრაციასთან დაკავშირებული მულტიკულტურალობა,

2) ევროპულ სივრცეში სხვადასხვა ენობრივი, წეს-ჩვეულებების, ტრადიციების და წარმომავლობის მქონე საზოგადოებების გაერთიანება,

3) ახალი, მსოფლიო საზოგადოების ჩამოყალიბება, რომლისთვისაც დამახასიათებელია ერთი მხრივ, კულტურული საზღვრების გაფართოება, და მეორე მხრივ, მოწოდება და ინიციატივა ურთიერთთანამშრომლობისა და ინტერკულტურული დიალოგისაკენ. (Auernheimer, 2007: 17).

ამგვარად, ერთმანეთს კვეთენ განსხვავებული კულტურები თავიანთი განუმეორებელი არსით, რაც პირველ რიგში ენობრივ კანონზომიერებებზე, ცხოვრების წესზე, და თვით რელიგიაზეც აისახება.

მულტიკულტურული საზოგადოების ჩამოყალიბება ახლებურად განსაზღვრავს ტრადიციულ და აკადემიურ ცნებებს (მშობლიური ენა, უმცირესობათა ენა, დარგობრივი ენა და ა.შ.). ხდება მათი შინაარსის ახლებური გადააზრება, ახალი შინაარსის ჩამოყალიბება. მაგალითად, ცნება - **უცხო ენა**, აღარ გაიგება ერთმნიშვნელოვნად. იგი შეიძლება იყოს **პირველი უცხო ენა, მეორე უცხო ენა და მესამე უცხო ენა** კი.

შესაბამისად, ენა როგორც ცოცხალი ორგანიზმი, აირეკლავს ირგვლივ მიმდინარე პროცესებს და განსაზღვრავს ლინგვისტიკაში **კომუნიკაციურ-პრაგმატული პარადიგმის**

ჩამოყალიბებას. ამ მხრივ, საინტერესოა ენათმეცნიერ რასტერის მოსაზრება, რომ ენის კვლევა უნდა მოიცავდეს ოთხ ასპექტს:

- 1) ენის ფენომენოლოგია შიდაენობრივი პერსპექტივიდან გამომდინარე
 - 2) ენის ფენომენოლოგია გარეენობრივი პერსპექტივიდან გამომდინარე
 - 3) ენათმეცნიერების ფენომენოლოგია შიდაენობრივი პერსპექტივიდან გამომდინარე
 - 4) ენათმეცნიერების ფენომენოლოგია გარეენობრივი პერსპექტივიდან გამომდინარე
- (Raster, 2002: 56).

ენების შეპირისპირებითი შესწავლა ხდება ენათმეცნიერების შედარებით ახალი დარგის **კონტრასტული ლინგვისტიკის** ფარგლებში. ასეთი კვლევების შედეგები უაღრესად მნიშვნელოვანია **თარგმანთმცოდნეობისთვის**, როგორც თეორიულ, ასევე გამოყენებით პლანში. შეპირისპირების შედეგები და დასკვნები მეთოდურ-დიდაქტიკური მიზნებითაც გამოიყენება. კვლევა ეყრდნობა ორი ენის სტრუქტურების, ენობრივი ფაქტებისა და მოვლენების სისტემატიზაციას და კლასიფიკაციას. იმ შემთხვევაში, როდესაც ერთ ენობრივ დონეზე გადმოცემული მნიშვნელობა შესაპირისპირებელ ენაში სხვა დონის ერთეულებითაა წარმოდგენილი, მხოლოდ ენობრივ დონეზე აღწერითი კვლევები სასურველ შედეგს ვერ იძლევა. აუცილებელია ენობრივი გამოხატულების საშუალებების კოგნიტიური შინაარსების თავისებურებების წინ წამოწევა, რაც განაპირობებს ორი ენის შეპირისპირებით პლანში შესწავლისას, როგორც კულტურული, ასევე მენტალურ-ფსიქოლოგიური დონეების კვლევას.

აღიარებული მოსაზრებების მიხედვით, ყოველ ენობრივ სისტემას თავისი განსაკუთრებული სემანტიკური სტრუქტურა გააჩნია, რომელიც მოიცავს როგორც ვერბალურ, ასევე არავერბალურ გამოხატულებებს. ყოველი ენა, მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელი მოდელით წარმოადგენს რეალობას. მაგალითად, ერთი ენის ლექსემას მეორე ენაში შეიძლება ჰქონდეს რამდენიმე ეკვივალენტი, მაგრამ განსაკუთრებულ სირთულეს ჰქმნის, საკომუნიკაციო სიტუაციიდან გამომდინარე, მისი გამოყენება - რამდენიმედან უნდა შეირჩეს მხოლოდ ერთი. ამგვარად, ამ შემთხვევაში ცნებებათა ოპოზიცია **ეკვივალენტი - ინტერფერენცი** უაღრესად აქტუალურია. თარგმნისას განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს ე.წ. **ცრუ მეგობრებს**, რომლებიც ერთი შეხედვით მსგავსნი არიან, მაგრამ რომელიც შეიძლება მცდარი აღმოჩნდეს. ჰუფაიზენს და ნოინერს, აღნიშნულის საილუსტრაციოდ მოჰყავთ შემდეგი მაგალითი: გერმანული - Den anderen Tag და ინგლისური - The other day. მიუხედავად იმისა, რომ ისინი, ერთი შეხედვით ადეკვატური ფორმებია, შინაარსობრივად განსხვავებული სტრუქტურებია:

dt. den anderen Tag = engl.the next/following day

engl. othe day = dt. neulich

(Hufeisen/Neuner, 2007: 29).

თუ შევადარებთ ქართულსაც, ინგლისურის მსგავსად, გერმანულ სტრუქტურას შეესატყვისება **მეორე დღე**, და არა **სხვა დღე**, რომელიც განსხვავებულ მნიშვნელობას გამოხატავს.

ენათა შეპირისპირებითი ანალიზისას ხდება მსგავსება-განსხვავებების დადგენა არა მარტო ენობრივი გამოხატულების საშუალებების სტრატეგიკაციულ განაწილებაში, არამედ, კოგნიტიური მნიშვნელობების ენობრივ-სპეციფიკურ სტრუქტურირებაშიც.

აღნიშნულის საილუსტრაციოდ წარმოდგენილია ფრაგმენტი თომას მანის „ბუდენბროკებიდან.“ თარგმანი შესრულებულია დალი ფანჯიკიძის მიერ:

„Durch eine Glastür , den Fenstern gegenüber, blickte man in das halbdunkel einer Säulenhalle hinaus, während sich linker hand vom Eintretenden die hohe, weiße Flügeltür zum Speisesaal befand. An der anderen Wand aber knisterte, in einer halbkreisförmigen Nische und hinter einer kunstvoll durchbrochenen Tür aus blankem Schmiedeeisen, der Ofen.

Denn es war frühzeitig kalt geworden. Draußen, jenseits der Strasse, war schon jetzt, um die Mitte des Oktobers, das Laub der kleinen Linden vergilbt, die den Marienkirshoh umstanden, um die mächtigen gotischen Ecken und Winkel der Kirche piff der Wind, und ein feiner, kalter Regen ging hernieder. Madam Buddenbrook, der Älteren, zuliebe hatte man die doppelten Fenster schon eingesetzt.“ (Mann, 1955: 762).

„ფანჯრის მოპირდაპირე შუშებიანი კარიდან ბინდბუნდში, სვეტებიანი სადარბაზო ილანდებოდა, ხელმარცხნივ მაღალი, თეთრი ორფა კარი სასდილო ოთახში გადიოდა. მეორე კედელზე ნახევარწრისებურ ნიშაში, დიდი ხელოვნებით ნაჭედ, ლაპლაპა რკინის ცხაურის უკან, ღუმელი საამოდ გუზგუზებდა.

სიცივეები ადრინადა დაიჭირა, ჯერ ისევ შუა ოქტომბერი იდგა, ქუჩის იქითა მხარეს, მარიენკირჰეს ეზოს ირგვლივ ჩარიგებულ ცაცხვებს კი, ფოთლები უკვე გაჰყვითლებოდა. ეკლესიის გოთურ შილებსა და სამრეკლოებში ქარი დაზუზუნებდა. ცრიდა. უფროსი მაღამ ბუდენბროკის ხათრით, ფანჯრებში უკვე ორმაგი ჩარჩოები ჩაესვათ.“ (მანი, 1988: 97).

მონაკვეთის სტრუქტურა ორ აბზაციანია, უპირატესად რთული ქვეწყობილი და თანწყობილი წინადადებებისაგან შემდგარი. „ბუდენბროკებში“ ეპიკური რიტმი ხშირად გრძელი, მრავალსიტყვიანი წინადადებებით და ამ წინადადებებში სინტაგმების თავისებური განლაგებით მიიღწევა. თარგმანში ყოველთვის არ ხერხდება წინადადებების სიგრძის ზუსტად შენარჩუნება. ქართული თარგმანისაგან განსხვავებით, ორიგინალში ერთმანეთში გადაწული დამატებითი ინფორმაციის მქონე წინადადებები, ქართულად განსხვავებული სტრუქტურითა და რიგით არის გადმოცემული: „ An der anderen wand aber knisterte, in einer halbkreisförmigen Nische und hinter einer kunstvoll durchbrochenen Tür aus blankem Schmiedeeisen, der Ofen.“ „მეორე კედელზე ნახევარწრისებურ ნიშაში, დიდი ხელოვნებით ნაჭედ, ლაპლაპა რკინის ცხაურის უკან ღუმელი საამოდ გუზგუზებდა.“

ასევე, ზმნა knistern უფრო ითარგმნება, როგორც „ტკაცუნნი,“ მაგრამ მთარგმნელი, აღნიშნული მონაკვეთის იდილიური განწყობიდან გამომდინარე, ირჩევს ზმნას „გუზგუზი,“ რომელსაც მეტი ექსპრესიულობისათვის „საამოდ“ დაუმატა.

ქართულ ტექსტში ზოგჯერ ვერ ხერხდება იუნქტორების während, denn გადმოტანა, მაგრამ დროითი და მიზეზ-შედეგობრივი რელაციები მაინც შენარჩუნებულია: während თანადროულობას გამოხატავს, ხოლო წინადადებაში: „ფანჯრის მოპირდაპირე შუშებიანი კარიდან ბინდბუნდში სვეტებიანი სადარბაზო ილანდებოდა, ხელმარცხნივ მაღალი, თეთრი

ორფა კარი სასდილო ოთახში გადიოდა“ ორივე ხდომილება შესაბამისი იუნქტორის გარეშეც თანადროულია. Denn იუნქტორით გადმოცემული კაუზალური მიმართება არ გვხდება შესაბამის ქართულ წინადადებაში „ სიცივეები ადრიანად დაიჭირა...“ მაგრამ მომდევნო წინადადებაში ხდება მისი კომპენსირება ლექსიკური საშუალებებით, რომლებიც დროით-სივრცობრივ ჩარჩოშია განფენილი: „... ჯერ ისევ შუა ოქტომბერი იდგა, ქუჩის იქითა მხარეს, მარიენკირჰეს ეზოს ირგვლივ ჩარიგებულ ცაცხვებს კი ფოთლები უკვე გაჰყვითლებოდა.“

ზოგადად, მიმაჩნია, რომ დალი ფანჯიკიძის „ბუდენბროკების“ თარგმანი წარმოადგენს მაღალმხატვრული თარგმანის შესანიშნავ ნიმუშს, რომელშიც აბსოლუტურად შენარჩუნებულია ის ურთულესი ოქროს შუალედი, რომელიც უნდა არსებობდეს ორიგინალსა და თარგმანს შორის.

ამგვარად, კონტრასტული ლინგვისტიკა თეორიულ პლანში ახდენს იმ მოდელების, პარამეტრების და კრიტერიუმების მანიფესტაციას, რომელთა მეშვეობითაც უნდა მოხდეს ენების ერთმანეთთან შედარება. კვლევის შედეგები კი უაღრესად მნიშვნელოვანია, როგორც მეთოდურ-დიდაქტიკურად, ასევე თარგმანთმცოდნეობითი მიზნებისთვისაც.

ლიტერატურა:

მანი, თ. (1988): ბუდენბროკები. ერთი ოჯახის გადაშენების ამბავი. თარგმანი დალი ფანჯიკიძისა. მერანი. თბილისი.

Auernheimer, B. (2007): Einführung in die interkulturelle Pädagogik. 6.Auflage. WBG.

Huffeisen, B. Neuner, B. (2007): Mehrsprachigkeitskonzept-Tertiärsprachen-Deutsch nach Englisch. European Centre for Modern languages.

Mann,Th. (1955): Gesamte Werke. Band 11. Aufbauverlag. Berlin.

Raster, P. (2002): Perspektiven einer interkulturellen Linguistik. Lang. Frankfurt a.M.

Eliso Koridze

Akaki Tsereteli state University

Confrontation of languages and translation problems

(on German and Georgian language materila)

Abstract

Contradictory language research includes both theoretical and applied aspects. It is impossible to learn a language without considering the thought processes, the current changrs in public life, new technologies. Multilingualism and related issues have never been as relevant as they are today. Concept – a foreign language, no longer understood unambigouously. It can be a first foreign language, a second foreign langauge and even a third foreign language. Contrastinfg linguistics theoretically manifests the models, parameters, and

criteria by which languages are to be compared with one another. The results of the research are extremely important, both for methodological and didactic purposes, as well as for translation purposes.